

ISLAMSKA TRADICIJA
BOŠNJAKA NA RAZMEĐU STOLJEĆA:
**IZAZOVI NOVIH
TUMAČENJA ISLAMA**

Naslov	ISLAMSKA TRADICIJA BOŠNJAKA NA RAZMEĐU STOLJEĆA: IZAZOVI NOVIH TUMAČENJA ISLAMA
Izdavač	Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka
Za izdavača	Dževada Šuško
Urednici	Elvir Duranović Sumeja Ljevaković-Subašić
Recenzenti	Fuad Sedić Zuhdija Adilović
Lektor	Dobra knjiga, Sarajevo
DTP	Abdulhamit Bolat
Štampa	Dobra knjiga, Sarajevo
Tiraž	1500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28(497.6)(063)(082)

KONFERENCIJA "Islamska tradicija Bošnjaka na razmeđu stoljeća :
izazovi i odgovori (2017 ; Sarajevo)
Islamska tradicija Bošnjaka na razmeđu stoljeća : izazovi novih tumačenja islama. - Sarajevo :
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, 2018. - 242 str. ; 25 cm

" ... konferencija "Islamska tradicija Bošnjaka na razmeđu stoljeća: izazovi i odgovori",
održane u Sarajevu, 21. decembra 2017. godine ... " - -> str. 5. - Bibliografija i bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-575-07-5

COBISS.BH-ID 25217798

Napomena: Stavovi izraženi u radovima u ovoj publikaciji su stavovi autora i nužno ne odražavaju
stavove izdavača i sponzora izdanja.

ARGUMENTI HANEFIJSKOG MEZHEBA NA ODREĐENA SPORNA PITANJA IZ OBREDOSLOVLJA I VJERSKE PRAKSE MUSLIMANA U BOSNI I HERCEGOVINI

Enes Ljevaković, Elvir Duranović i
Sumeja Ljevaković-Subašić

Uvod

Hanefijska pravna škola je dominantna šerijatskoppravna škola na prostoru Bosne i Hercegovine, na njenim je temeljima, između ostalog, stoljećima nastajala i razvijala se islamska tradicija Bošnjaka. Od Austro-Ugarske do današnjih dana izučavanje islama, njegova interpretacija i praksa stavljeni su pred teška iskušenja izazvana okupacijama, ratovima, diktaturama, ukidanjima građanskih sloboda i kontinuiranim genocidom. U posljednjih nekoliko desetljeća islamska tradicija Bošnjaka se, između ostalog, suočava i sa izazovima novih tumačenja fikhskih propisa preuzetih iz drugih interpretativnih vjerskih tradicija (mezheba) koja se često nameću kao jedina ispravna, mjerodavna, i što je najznačajnije, Kur'anom i Sunnetom potkrijepljena tumačenja fikhskih propisa, navodeći, tako, pojedine nedovoljno upućene vjernike na sumnju u utemeljenost propisa hanefijskog mezheba uopće. Cilj ovoga rada jest da se prezentiraju argumenti hanefijskog mezheba, potkrijepljeni Kur'anom i Sunnetom, na određena pitanja iz oblasti obredoslovlja (ibadata) i druge vjerske tradicije muslimana u Bosni i Hercegovini koja se praksom ili riječima, direktno ili indirektno, pokušava dovesti u pitanje. Rad se fokusira na određene propise namaza (uglavnom iz kategorije sunneta i menduba) kao što su: način podizanja ruku prilikom izgovaranja početnog tekbira, vezanje ruku na kijamu, učenje muktedije tokom stajanja u namazu (kijam), izgovaranje riječi "amin" tiho (u sebi) nakon učenja *El-Fatihe*, izgovaranje tekbira i odlazak na ruku' bez podizanja ruku, spuštanje na sedždu, ustajanje nakon prvog i trećeg rekata bez sjedenja, način sjedenja

(ku'ud) na tešehhudu te podizanje kažiprsta na tešehhudu. Ovi propisi su u radu tretirani zbog prirode namaza kao jednog od stubova islama koji je najočljiviji u svakodnevnoj interakciji vjernika ne osporavajući važnost i drugih ibadeta. Rad također, u smjeru fokusiranja na namaz, argumentirano pojašnjava utemeljenost zikra i dova koje se tradicionalno u Bosni i Hercegovini uče poslije namaza, klanjanja dvadeset rekata teravih-namaza u džematu, mesha po mestvama ili čarapama, klanjanja namaza i učenja dove na bosanskohercegovačkim dovištima, te obilježavanja mubarek dana i noći na način kako se to čini u Bosni i Hercegovini.

Način podizanja ruku prilikom izgovaranja početnog tekbira

Podizanje ruku prilikom izgovaranja početnog tekbira na način da se palčevima dodiruju resice ušiju je sunnet. Enes ibn Malik,²³⁸ Vail ibn Hudžr,²³⁹ Berra ibn Azib,²⁴⁰ Malik ibn Huvejris,²⁴¹ r. a., i dr. prenose da je Allahov Poslanik, a. s., na takav način otpočinjao namaz. Enes, r. a., u sahih hadisu kaže: “*Vidio sam Allahovog Poslanika, a. s., da izgovara prvi tekbir dok su mu palčevi bili blizu ušiju...*”²⁴² Po ovome postupaju učenjaci hanefijskog mezheba. El-

---

238 Ebu Ja'la el-Mevsili, *Musned Ebi Ja'la el-Mevsili*, valorizacija: Husejn Selim Esed, Dar el-Me'mun li et-turas, 1989, tom 6, hadis br. 3735, 389; Hafiz Nuruddin el-Hejsemi, *Medžme'u el-bahrejn fi zevaidi el-Mu'džemejn*, valorizacija: Abdulkuddus ibn Muhammed, Mektebe er-Rušd, Rijad, 1992, tom 2, hadis br. 798, 11. Hejsemi kaže da su prenosioci ovog hadisa pouzdani. Hafiz Ali ibn Omer ed-Darekutni, *Sunen ed-Darekutni*, Muessese er-risale, tom 2, hadis br. 1148, 62; Ebu Muhammed Abdullah ibn Ahmed ibn Muhammed ibn Kudame el-Makdisi el-Džema'ili el-Hanbeli, *El-Mugni*, Dar 'alem el-kutub, 1997, tom 2, 144. Ibn Kudame navodi da su svi prenosioci ovog hadisa pouzdani.

239 Dr. Fuad Sedić, *Hadiska zbirka Musned Ebu Hanife*, Bihać, 2007, 65; Ebu Bekr Abdullah ibn Muhammed ibn ebi Šejba el-'Absi el-Kufi, *Musannef Ibni ebi Šejba*, valorizacija: Muhammed Avvama, Dar el-kible li es-sekafe el-islamijje, Džedda, i Muesse 'ulumu el-Kur'an Damask, 2006, tom 2, hadis br. 2425, 406; Imam Ahmed ibn Hanbel, *Musned*, Muessese er-risale, Bejrut, 1997, tom 31, hadis br. 18849, 141-142; Ebu Davud, *Sunen Ebu Davuda*, prijevod i komentar Mahmut Karalić, Novi Pazar, 2012, tom 2, hadis br. 725, 7; Ebu Abdurrahman Ahmed ibn Šuajb en-Nesai, *Es-Sunen el-kubra*, Muessese er-risale, Bejrut, 2001, tom 1, hadis br. 958, 459-460. Imam Nesai kaže: „*Iako Abduldžebbar nije slušao hadise direktno od svog oca hadis je po sebi sahih.*“ Ebu Bekr Muhammed ibn Ishak ibn Huzejme es-Sulemi en-Nejsaburi, *Sahih Ibn Huzejme*, valorizacija: Muhammed Mustafa el-A'zami, El-Mektebe el-islamijje, Bejrut, 1980, tom 1, hadis br. 480, 243; Hafiz Ebu Kasim Sulejman ibn Ahmed et-Taberani, *El-Mu'džem el-kebir*, Mektebe Ibn Tejmije, Kairo, 2008, tom 22, hadis br. 42, 23.

240 Ebu Bekr Abdurrezzak ibn Humam es-San'ani, *El-Musannef*, valorizacija: Habibur-Rahman el-'Azmi, El-Medžlis el-'ilm, 1970, tom 2, hadis br. 2530, 70; Ibn ebi Šejba, *Musannef..*, tom 2, hadis br. 2426, 406-407; Imam Ahmed ibn Hanbel, *Musned...*, tom 30, hadis br. 18487, 441.

241 Ebu Husejn Muslim ibn Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, *Sahih Muslim*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 1991, hadis br. 391, 293; Ibn ebi Šejba, *Musannef..*, tom 2, hadis br. 2427, 407.

242 Imam Hafiz Ebu Abdullah Hakim en-Nejsaburi, *El-Mustedrek 'ala Sahihajin*, Daru el-haremejn li et-tiba'ati ve en-šri'i ve et-tevzi'i, prvo izdanje, Kairo, 1997, tom 1, hadis br. 825, 337; Ebu Bekr Ahmed ibn Husejn ibn Ali el-Bejhaki, *Sunen el-Kubra*, valorizacija: Muhammed Abdulkadir Ata, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 2003, tom 2, hadis br. 2632, 143. Hakim tvrdi da je ovaj hadis sahih i Zehebi se slaže s njim.

Kasani prenosi da je Ebu Hanife rekao: “*Podići će ruke do resica ušiju...*”²⁴³ Muhammed eš-Šejbani u *El-Aslu* kaže: “*Kada osoba namjerava stupiti u namaz izgovorit će tekbir i podignuti ruke do ušiju.*”²⁴⁴

Šafije smatraju da se na početku namaza ruke podižu do ramena, dok su malikije na stanovištu da se ruke podižu do glave.²⁴⁵ Alauddin es-Semerhandi tvrdi da je najpreče postupati po mišljenju hanefijskih učenjaka jer ono obuhvata sve hadise po ovom pitanju. Naime, kada se podignu ruke do resica ušiju, tada su korijeni dlanova u visini ramena, korijeni prstiju su u ravni resica ušiju, a vrhovi prstiju su uz glavu.²⁴⁶

Čuveni hanefijski učenjak Ebu Bekr er-Razi el-Džessas u svom komentaru *Et-Tahavijeg Muhtesara* navodi da je podizanje ruku do ušiju osnova, dok je dizanje ruku do ramena dozvoljeno radi (uzura) poteškoće.²⁴⁷ Dokaz za to je hasen hadis koji bilježi Ebu Davud od Vaila ibn Hudžra, r. a., da je rekao: “*Vidio sam Allahovog Poslanika, a. s., kako je podigao ruke blizu svojih ušiju na početku namaza.*” On zatim nastavlja pa kaže: “*Kada sam ponovo došao kod njih (ashaba) sljedeće godine vidio sam da na početku namaza podižu ruke do svojih ramena – a imali su na sebi šalove i ogrtače.*”²⁴⁸

Muhammed b. Hasan eš-Šejbani navodi da je Ebu Hanife smatrao da će žena, kao i muškarac, prilikom izgovaranja početnog tekbira podići ruke do ušiju jer njeni dlanovi nisu avret.²⁴⁹ Muhamed ibn Mukatil prenosi da će žena podići ruke do ramena jer je to najprikladnije za nju.²⁵⁰ El-Merginani u *El-Hidajji*

243 Alauddin ebi Bekr ibn Mes'ud el-Kasani el-Hanefi, *Bedai' es-sanai' fi tertib eš-šerai'*, Daru el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 1424/2002, tom 2, 22.

244 Muhmmmed ibn Hasan eš-Šejbani, *El-Asl*, Dar Ibn Hazm, Bejrut, 2012, tom 1, 6.

245 Nasiruddin ibn Kasim Muhammed ibn Jusuf el-Haseni es-Semerhandi, *El-Fikh en-nafi'*, Mekteba Ubejkan, Rijad, 2000, tom 1, 182-183.

246 Ibid, 183.

247 Ebu Bekr er-Razi el-Džessas, *Šerh Muhtesar et-Tahavi*, Dar el-bešair el-islamijje i Dar es-siradž, Bejrut i Medina, 1983, tom 1, 576.

248 Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 727, 8. Ebu Davud je šutio (sekete) o ravijama ovog hadisa. To znači da nije imao nikavih primjedbi o njihovoj pouzdanosti; Allama Muhammed ibn Ali en-Nimavi, *Asar es-Sunen*, Mektebe el-Bušra, Karači, 2011, hadis br. 320, 103. En-Nimavi za ovaj hadis kaže: hasen.

249 Alauddin es-Semerhandi, *Tuhfa el-fukaha'*, Dar kutub el-ilmijje, Bejrut, 1984, tom 1, 126.

250 Kemaluddin Muhammed ibn Abdulvahid es-Sivasi, el-Iskenderi, poznat kao Ibn el-Humam el-Hanefi, *Feth el-kadir*, Dar kutub el-'ilmijje, Bejrut, 2003, tom 1, 287.

tvrdi da je ovo potonje najispravniji stav.²⁵¹

Muškarci ruke u namazu vežu ispod pupka, a žene na prsima

Na stajanju u namazu sunnet je da osoba obuhvati desnom šakom gornji dio zgloba i donji dio podlaktice lijeve ruke. Više od deset ashaba, među kojima su: Abdullah ibn Mes'ud, Abdullah ibn Abbas, Ebu Hurejre, Džabir ibn Abdullah, Vail ibn Hudžr, r. a., prenose da je Allahov Poslanik, a. s., vežao ruke u namazu na takav način.²⁵² Sehl ibn S'ad, r. a., u sahih hadisu koji bilježi El-Buhari navodi da je ljudima naređivano da u namazu stave desnu ruku preko lijeve.²⁵³ Ibn Huzejme,²⁵⁴ El-Bejheki²⁵⁵ i drugi bilježe da je Allahov Poslanik, a. s., u namazu obuhvatao desnom šakom gornji dio zgloba i donji dio podlaktice lijeve ruke.

Sunnet je i najbliže je poniznosti da muškarci u namazu ruke vežu ispod pupka²⁵⁶ Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže: *"...i pred Allahom ponizno stojte."*²⁵⁷ Vail ibn Hudžr, r. a., u sahih hadisu kaže: *"Vidio sam Allahovog poslanika kako je u namazu stavio desnu ruku preko lijeve ispod pupka."*²⁵⁸ Ebu Davud,²⁵⁹ Ed-Darekutni,²⁶⁰ El-Bejheki,²⁶¹ Ibn ebi Šejbe,²⁶² Et-Tehanevi²⁶³ i drugi u hasen predanju bilježe da je Hazreti Alija, r. a., rekao: *"Sunnet je u namazu svezati ruke ispod pupka."*

---

251 Burhanuddin ibi Hasen Ali ibn ibi Bekr el-Merginani, *El-Hidaje šerh Bidaje el-mubtedi*, Idare el-Kur'an ve el-'ulum el-islamijje, Karači, 1417. h. g., tom 1, 309.

252 El-Džessas, *Šerh Muhtesar et-Tahavi...*, tom 1, 578-579.

253 Malik ibn Enes, *Muvetta' – verzija Muhammeda b. Hasena eš-Šejbanija učenika imama Ebu Hanife*, prijevod i komentar Hamid Indžić, tom 1, hadis br. 290, 207; Muhammed b. Ismail El-Buhari, *Sahihu-l-Buhari Buharijeva zbirka hadisa 1*, s arapskog preveli Hasan Škapur..., Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2008, tom 1, hadis br. 740, 504.

254 Ibn Huzejme, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 480, 243.

255 El-Bejheki, *Sunen el-Kubra...*, tom 2, hadis br. 2325, 43.

256 El-Merginani, *El-Hidaje...*, tom 1, 314.

257 Kur'an, *El-Bekare*, 238.

258 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 3, hadis br. 3959, 320-322. Muhammed Avvama kaže da je ovaj hadis sahih.

259 Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 756, 24.

260 Ed-Darekutni, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 1102. i 1103, 34-35.

261 El-Bejheki, *Sunen el-Kubra*, tom 2, hadis br. 2342, 48.

262 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 3, hadis br. 3966.

263 Ovo predanje većina učenjaka hadisa smatra daif (*slabim*) zbog Abdurahmana ibn Ishaka el-Kufija. Međutim, muhaddis Zafer Ahmed Usmani u svom djelu *I'la' es-Sunen* navodi da je ovo hasen (dobar) hadis. Zafer Ahmed Usmani dalje kaže: „*Ebu Davud kaže. 'Čuo sam Ahmeda ibn Hanbela kako govori da je Abdurrahman ibn Ishak el-Kufi slab prenosilac, a nije rekao da je lažac.'*“ On zatim navodi mišljenja i drugih stručnjaka hadisa o ovom raviji na osnovu čega je zaključio da je ovaj hadis hasen. Vidi: Zafer Ahmed Usmani et-Tehanevi, *I'la' es-Sunen*, Idare el-Kur'an el-ulum el-islamijje, Karači, 1418. h. g., tom 2, 192-193.

Tabi'in Ebu Mildžez, čuveni učenjak iz Basre, bio je upitan o tome kako se vežu ruke u namazu, pa je odgovorio: *"Klanjač će staviti dlan desne ruke na gornji dio lijeve podlaktice i držat će tako svezane ruke ispod pupka."*²⁶⁴

Muhammed eš-Šejbani prenosi od Rebi'a ibn Sabīha, koji prenosi od Ebu M'ašera da je Ibrahim en-Neha'i stavljao desnu preko lijeve ruke (u namazu) ispod pupka.²⁶⁵

Ovo je mišljenje Ebu Hanife²⁶⁶ i njegovih učenika. Muhammed eš-Šejbani kaže: *"Klanjač će staviti dlan desne ruke na zglob lijeve ruke držeći tako svezane ruke ispod pupka. Zglob će na taj način obuhvatiti sredinom dlana."*²⁶⁷

El-Kasani navodi da će žena u namazu vezati ruke na prsima.²⁶⁸ Isto spominje i Humam u djelu Fetava el-Hindije.²⁶⁹ Abdulhamid Tuhmaz kaže: *"Žena će ruke staviti na prsa ispod grudi i neće desnom rukom obuhvatiti lijevu nego će staviti šaku na šaku, jer je to čednije za nju."*²⁷⁰ Razlika između muškarca i žene po ovom pitanju pojavljuje se zbog toga što je ženama u namazu općenito propisan setr (prikriivanje). Imam El-Bejheki u djelu Es-Sunen el-kubra prenosi riječi eš-Šejha koji je rekao: *"Svi propisi u namazu u kojima se žena razlikuje od muškarca temelje se na principu setra – prikriivanja. To znači da je ženama naređeno da u namazu čine ono s čime će biti što skrivenije."*²⁷¹

Osoba koja klanja za imamom (muktedija) ne treba učiti Kur'an tokom stanjanja u namazu (kijam)

Muktedija neće slijediti imama u učenju na kijamu svejedno da li se radilo o namazima u kojima imam uči naglas ili u sebi.²⁷² Dokaz za to su riječi Uzvišenog

---

264 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 3, hadis br. 3963; Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih. Vidi: En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 331, 112.

265 Ebu Abdullah Muhammed ibn Hasan eš-Šejbani, *Kitab el-Asar*, Dar kutub el-'ilmijje, Bejrut, 1993, tom 1, predanje br. 121, 323.

266 Ibid, 325.

267 Ibid, 321.

268 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 2, 29.

269 El-Humam Mevlana eš-Šejh Nizam, *El-Fetava el-Hindije*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 2000, tom 1, 81.

270 Abdulhamid Mahmud Tuhmaz, *Hanefijski fikh*, Sarajevo, 2002, tom 1, 270.

271 El-Bejheki, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 2, 314.

272 El-Marginani, *El-Hidaje...*, tom 1, 344.

Allaha: „*A kada se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani*“.²⁷³ Od Ebu Hurejre, r. a., se prenosi da je ovaj ajet objavljen povodom učenja muktedija u namazu za Poslanikom, a. s.²⁷⁴ Slično predanje bilježi i El-Bejheki.²⁷⁵

Pored kur'anskog ajeta, hanefijski pravnici svoj stav argumentiraju i sahih hadisom koji bilježi Muslim od Katade, r. a., a koji prenosi da je Allahov Poslanik, a. s., objašnjavajući ashabima na koji način se obavlja namaz, kazao: „*Kada krenete obavljati namaz, poravnajte safove. Potom neka neko od vas bude imam. Kada on izgovori tekbir i vi to učinite, a kada kaže: 'Gajril magdubi alejhim veled-dalin', vi recite "amin!" Allah će vam to uslišati.... A kada on bude učio vi šutite!*“²⁷⁶ U drugom sahih hadisu Ebu Hurejre, r. a., prenosi da je Poslanik, a. s., kazao: „*Imam je postavljen da se slijedi. Kada on izgovori tekbir i vi to učinite, a kada on uči Kur'an vi šutite.*“²⁷⁷ Također, u sahih predanju koje bilježe Et-Tahavi, Ed-Darekutni, El-Bejheki, Ibn ebi Šejba i drugi od Džabir ibn Abdullah, r. a., da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: „*Kada neko od vas klanja namaz u džematu imamovo učenje dovoljno je za njega.*“²⁷⁸

Ashabi nisu, kako je to zabilježeno u brojnim predanjima, učili Kur'an kad su klanjali za imamom. Malik b. Enes u El-Muvatta'u bilježi od Nafi'a da je Abdullah ibn Omer bio upitan da li je potrebno učiti u namazu kad je neko muktedija pa je odgovorio: „*Kada neko od vas klanja za imamom, imamovo učenje je dovoljno za njega. A kada klanja sam tada neka uči Kur'an.*“²⁷⁹ Nafi' dodaje: „*Abdullah ibn Omer nije učio u namazu kad je klanjao iza imama.*“²⁸⁰ Ebu Vail prenosi da je Abdullah ibn Mes'ud, r. a., bio upitan o učenju iza imama u namazu, pa je odgovorio: „*Šuti kada se uči. Uistinu postoje određene radnje u nama-*

---

273 Kur'an, *El-A'raf*, 204.

274 Ed-Darekutni, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 1239, 113.

275 El-Bejheki, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 2, hadis br. 2886, 221.

276 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 404, 303-304.

277 Ebu Abdullah Muhammed ibn Jezid ibn Madže el-Kazvini, *Es-Sunen*, tom 2, Muessese er-risale, Bejrut, tom 2, hadis br. 846, 30-31; Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 604, 435; En-Nesai, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 1, hadis br. 996, 476; Et-Tahavi, *Šerh me'ani el-asar*, Alemu-l-kutub, Bejrut, 1994, tom 1, hadis br. 1292, 217; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 360, 130-131. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

278 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 3826, 288; Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1294, 217; El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2896, 227; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 364, 132.

279 Malik ibn Enes, *Muvetta'*, valorizacija: Muhammed Fuad Abdulbaki, Dar ihja' et-turas el-'arebijj, Bejrut, 1985, Knjiga o namazu, hadis br. 43, 86;

280 Ibid, 86.

zu za koje je dovoljno da ih imam učini umjesto vas.”²⁸¹ Usto, Muslim bilježi da je Zejd ibn Sabit bio upitan o učenju za imamom pa je kazao: “*Ne treba ništa učiti za imamom!*”²⁸²

Predanja sa sličnim sadržajem prenose se od: Ebu Hurejre,²⁸³ Abdullaha ibn Abbasa,²⁸⁴ Ebu Derdaa, r. a.²⁸⁵

Ovakvo mišljenje zastupali su Ebu Hanife, Ebu Jusuf, Muhammed eš-Šejbani i njihovi sljedbenici.²⁸⁶ Muhammed eš-Šejbani kaže: “*Nije potrebno ništa učiti kada se klanja za imamom.*”²⁸⁷

Većina islamskih učenjaka smatra da muktedija nije obavezan učiti Kur’an na kijamu bez obzira da li se radilo o namazima u kojima imam uči naglas ili u sebi, među ove spadaju i učenjaci hanbelijske i malikijske pravne škole.²⁸⁸

Izgvaranje riječi „amin“ tiho (u sebi) nakon učenja El-Fatihe

Sunnet je da imam, muktedija i osoba koja klanja sama na kraju učenja *El-Fatihe*, odnosno slušanja *El-Fatihe* u namazu kaže tiho “amin!”²⁸⁹ Ovo je utemeljeno na sahih hadisu koji bilježe El-Buhari i Muslim od Ebu Hurejre, r. a., da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: “*Kada imam kaže ‘amin’ kažite i vi! Onome, čiji se izgovor ‘amin’ podudara s izgovorom meleka, bit će oprošteni učinjeni (manji) grijesi.*”²⁹⁰ U dugom sahih hadisu koji bilježe Ed-Darimi, En-Nesai i drugi prenosi se od Ebu Hurejre, r. a., da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: “*Kada imam izgovori: ‘Gajri-l-magdubi alejhim ve le-d-dallin’, vi recite: ‘amin.’ Uistinu, i meleki tada kažu ‘amin’. Čije izgvaranje ‘amin’ se podudara s izgovaranjem meleka*

281 Malik ibn Enes, *Muvetta’ – verzija Muhammeda b. Hasena...*, tom 1, hadis br. 120, 107; Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 3804, 284-285; El-Bejheki, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 2, hadis br. 2900, 229. En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 369, 135. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj eser sahih.

282 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 577, 406.

283 Ed-Darekutni, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 1243. i 1244, 115-119.

284 Ed-Darekutni, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 1252, 122.

285 El-Bejheki, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 2, hadis br. 2909, 232.

286 Et-Tahavi, *Šerh ma’ani...*, tom 1, 218.

287 Eš-Šejbani, *Kitab el-Asar...*, tom 1, 187.

288 *El-Mevsua’ el-fikhije*, tom 33, Vizaretu-l-evkaf ve eš-šu’un el-islamije, Kuvajt, 1995, 52.

289 El-Merginani, *Šerh fethi el-kadir*, tom 1, Dar el-kutub el-ilmije, Bejrut, 2003, 301.

290 El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 780, 528; Muslim, *Sahih...*, hadis br. 410, 307.

oprostit će mu se (raniji) grijesi."²⁹¹

Također, sunnet je da se izgovor riječi amin nakon El-Fatihe čini tiho (u sebi) jer je riječ amin u osnovi dova, a prema riječima Uzvišenog Allaha dovu treba učiti tiho. Uzvišeni Allah kaže: "*Molite se ponizno i u sebi Gospodaru svome, ne voli On one koji se previše glasno mole.*"²⁹² U vjerodostojnim hadisima se navodi da je Allahov Poslanik, a. s., tiho izgovarao amin. Imam Ahmed, Et-Tirmizi, El-Hakim Ed-Darekutni, Et-Taberani, Et-Tajalisi, El-Bejheki i drugi prenose od Vaila ibn Hudžra, r. a., da je kazao: "*Čuo sam Allahovog Poslanika, a. s., kaa je proučio: 'Gajri-l-magdubi alejhim vele-d-dallin' pa je tiho (u sebi) rekao 'amin.'*"²⁹³ El-Hakim tvrdi da je ovo sahih hadis prema uvjetima El-Buharije i Muslima ali ga nisu prenijeli.²⁹⁴ Ovo je mišljenje i Ez-Zehbija.²⁹⁵

Drugo, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani prenosi od Ebu Hanife, a ovaj od Hammada ibn Ebi Sulejmana, da je Ibrahim en-Neha'i kazao: "*Četiri dove će imam učiti tiho u namazu: 'Subhaneke', 'Euzu', 'Bismillu', i 'Amin'.*"²⁹⁶ Abdurrezzak u svom El-Musanafu bilježi od Ibrahima en-Neha'ija da je rekao: "*Četiri dove će imam učiti u sebi: 'Euzu', 'Bismillu', 'Amin' i kad imam kaže 'Semi' Allahu limen hamideh', reći će 'Rabbena lekel hamd.'*"²⁹⁷ Es-Sevri prenosi od Mensura, a on od Ibrahima, da je kazao: "*Postoji pet dova koje imam uči u sebi: 'Subhaneke Allahumme ve bihamdike', 'Euzu', 'Bismillu', 'Amin' i 'Allahume Rabbe-na lekel-hamd.'*"²⁹⁸

---

291 Ebu Muhammed Abdullah ibn Abdurrahman ibn el-Fadl ed-Darimi, *El-Musned el-Džami'*, Dar el-bešair el-islamijije, Bejrut, 2013, hadis br. 1380, 320; En-Nesai, *Es-Sunnen el-kubra...*, tom 1, hadis br. 999, 477-478; En-Nimavi, *Asar es-Sunnen...*, hadis br. 376, 138. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

292 Kur'an, *El-Araf*, 55.

293 Sulejman ibn Davud el-Džarud, *Musned Ebi Davud et-Tajalisi*, valorizacija: Muhammed ibn Abdulmuhsin et-Turki, prvo izdanje 1999, tom 2, hadis br. 1117, 360-361; Imam Ahmed ibn Hanbel, *Musned...*, tom 31, br. 18843, 138; Ebu Isa et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar prof. Mahmut Karalić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 1999, tom 1, 495; Et-Taberani, *El-Mu'džem el-kebir...*, tom 22, hadis br. 109, 43-44; Ed-Darekutni, *Sunen...*, tom 1, hadis br. 1270, 694; Imam Hafiz Ebu Abdullah Hakim en-Nejsaburi, *El-Mustedrek 'ala Es-Sahihajn*, Daru el-haremejn li et-tiba'ati ve en-nešri' ve et-tevzi'i, prvo izdanje, Kairo, 1997, tom 1, hadis br. 2972, 278-279; El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2447, 83.

294 El-Hakim, *El-Mustedrek...*, tom 2, komentar hadisa br. 2972, 279.

295 El-Hakim, *El-Mustedrek...*, tom 2, hadis br. 2972, 279.

296 Eš-Šejbani, *Kitabu-l-asar...*, tom 1, 108. Ovaj hadis ima dobar sened. Vidi također: Džemaluddin Ebu Muhammed Abdullah ibn Jusuf ez-Zejle'i el-Hanefi, *Nasb er-raje li ahadis el-Hidaje*, valorizacija: Muhammed Avame, Dar el-kible li-s-sekafe el-islamijije, Džedda, tom 1, hadis 1408, 325.

297 Abdurrezzak, *El-Musanef...*, tom 2, hadis 2596, 87.

298 Ibid.

Treće, u sahih hadisu koji bilježi Muslim od Ebu Hurejre, r. a., prenosi se da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: “*Nemojte u namazu preticati imama! Kad on izgovori početni tekbir, i vi to učinite; kad on prouči: ‘Vele-d-dallin’, vi recite: ‘Amin’; kad on ode na ruku’, i vi to učinite; a kada on izgovori: ‘Semi’allahu limen hamideh’, vi recite: ‘Rabbena lekel-hamd’.*”²⁹⁹ Iz ovoga predanja, kao i iz prethodnog, može SE zaključiti kako se amin u namazu izgovara tiho (u sebi) kao što se tiho izgovara i „Rabbena lekel-hamd“.

Tako je činio Allahov Poslanik, a. s.

Ebu Vail, r. a., prenosi da Omer, Alija i Abdullah ibn Mes’ud, r. a., također nisu izgovarali “Bismilu”, “Euzu” i “amin” naglas.³⁰⁰

Ovako je činio i Imam Ebu Hanife i njegovi učenici.³⁰¹ Ibn el-Hadždž i Ibn Arefe od malikijskih učenjaka također se slažu da i imam i muktedija treba da “amin” izgovare tiho.³⁰² Ovo je stav i Ibn Abidina,³⁰³ Et-Tahavija,³⁰⁴ Mahmuda el-Buharija te Nedžmuddina ez-Zahidija el-Hanefija.³⁰⁵

Izgovaranje tekbira i odlazak na ruku’ bez podizanja ruku

Kada se završi s učenjem Kur’ana na kijamu dnevnih namaza: obaveznih i dobrovoljnih, sunnet je da se izgovori tekbir, a zatim, bez podizanja ruku, učini ruku’. Dokaz za to su sahih i hasen hadisi u kojima se prenosi da je na takav način postupao Allahov Poslanik, a. s.

Ebu Davud, Et-Tirmizi, En-Nesai, Ibn ebi Šejbe, El-Bejheki, Ebu Ja’la, Ibn Hazm, Et-Tahavi, En-Nimavi i drugi sa različitim rivajetima bilježe u vjerodostojnom hadisu da je Abdullah ibn Mes’ud, r. a., rekao: “*Hoćete li da vam klanjam kako je klanjao Allahov Poslanik, a. s. Zatim je klanjao i nije podizao ruke osim na početku namaza.*”³⁰⁶

---

299 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 415, 310.

300 Et-Tahavi, *Šerh me’ani...*, tom 1, hadis br. 1208, 203-204; El-Kasani, *Bedai’...*, tom 2, 45.

301 Eš-Šejbani, *Kitabu el-asar...*, tom 1, 108.

302 El-Mevsu’a *el-Fikhije...*, tom 1, 113.

303 Muhamed Emin Ibn Abidin, *Red el-muhtar ‘ala ed-Dur el-muhtar Šerh Tenvir el-absar*, tom 2, Dar alem el-kutub, Rijad, 2003, 195.

304 Ebu Dža’fer et-Tahavi, *Muhtesar et-Tahavi*, Egipat, 26.

305 El-Humam, *El-Fetava el-hindije...*, tom 1, 82.

306 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2456, 415; Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 747. i 748, 21; Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, u komentaru hadisa br. 256, 8. Et-Tirmizi za ovaj hadis kaže da je hasen; En-Nesai, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 1, hadis br. 649, 331-332; Ebu Ja’la, *Musned Ebu Ja’la...*, tom 8, hadis br. 5040, 453-454; El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2531, 112; Ebu Muhammed Ali ibn Ahmed ibn Se’id ibn Hazm, *El-Muhalla*, Idare et-tiba’a el-munire, Kairo, prvo izdanje 1352. h. g., tom 3, 235; Et-Tahavi, *Šerh me’ani...*, tom 1, hadis br. 1349, 224. (sa dva različita seneda). Muhaddis Et-Tehanevi navodi da su oba seneda ovog hadisa sahih. Vidi: Et-Tehanevi, *l’la’ es-Sunen...*, tom 3, 71-72; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 402, 152. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

Nakon ovoga hadisa Et-Tirmizi spominje da su na takav način klanjali brojni učeni ashabi Allahovog Poslanika, a. s.

Et-Tahavi i Ibn ebi Šejbe sahih senedom prenose da je tabi'in Esved rekao: „*Klanjao sam iza Omera, r. a., i on nije podizao ruke osim na početku namaza.*“ Jedan od prenosilaca ovoga hadisa, Abdulmalik kaže: „*Primjetio sam da Ša'bi, Ibrahim (en-Neha'i) i Ishak ne podižu ruke osim na početku namaza.*“³⁰⁷

Et-Tahavi također bilježi sahih eser u kojem Asim ibn Kulejb prenosi od svoga oca da je hazreti Alija, r. a., podigao ruke kod prvoga tekbira u namazu. Nakon toga više ih nije podizao.³⁰⁸

Ibn ebi Šejbe i Et-Tahavi prenose vjerodostojno predanje da je tabi'in Mudžahid rekao: „*Nisam vidio da je Abdullah ibn Omer, r. a., podizao ruke osim kod početnog tekbira.*“³⁰⁹

Ibn ebi Šejbe u sahih eseru bilježi da je Ebu Ishak rekao: „*Drugovi (sljedbenici) Abdullaha (ibn Mes'uda) i Alije ne bi podizali ruke u namazu osim kod početnog tekbira.*“ *El-Veki' dodaje: „I ne bi ih više podizali nakon toga.*“³¹⁰

Et-Tahavi prenosi da je Ebu Bekr ibn Ajjaš rekao: „*Nisam vidio ni jednog fakih (islamskog pravnika) da podiže ruke u namazu osim kod početnog tekbira.*“³¹¹

Na osnovu ovoga predanja muhaddis Zafer Ahmed Usmani et-Tehanevi kaže: „*To znači da je praksa podizanja ruku u namazu, osim kod početnog tekbira,*

---

307 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2469, 417-418; Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1364. 227. Et-Tahavi kaže da je ovaj hadis sahih.

308 Malik ibn Enes, *Muvetta' – verzija Muhammeda b. Hasena...*, hadis br. 109, 101; Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2457, 416; Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1353, 225; i El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2535, 114; Zejle'i kaže da je ovaj hadis sahih. Vidi: Ez-Zejle'i, *Nasb er-raje...*, tom 1, 406; Bedrudin 'Ajni kaže da je ovaj hadis sahih prema Muslimovim uvjetima. Vidi: Bedruddin ebu Muhammed Mahmud ibn Ahmed el-'Ajni, *Umde el-Kari Šerh Sahih el-Buhari*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, prvo izdanje 2001, tom 5, 400. En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 404, 155-156. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

309 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2467, 417; Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1357, 225; Hafiz Bedruddin 'Ajni kaže da je ovaj hadis sahih. Vidi: El-'Ajni, *Umde el-Kari...*, 399. Gornji rivajet zabilježen je u Musannefu Ibn ebi Šejbe.

310 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2461, 416; Et-Turkumani navodi da je ovaj hadis sahih. Vidi: Ibn et-Turkumani, *El-Dževher en-nakijj fi er-redd ala el-Bejheki*, Hajderabad 1316. h. g., tom 1, 139.

311 Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1367, 228; Zafer Ahmed Usmani kaže: „*Prenosioci ovog hadisa ispunjavaju uslove El-Buharija osim Ibn ebi Davuda a on je pouzdan prenosilac.*“ Vidi: Et-Tehanevi, *l'la' es-Sunen...*, tom 3, hadis br. 827, 76.

*na osnovu autentičnih predanja koja govore o tome, bila općenito napuštena u doba tabi'ina, jer je Ebu Bekr ibn Ajjaš jedan od starijih tabe'a tabi'ina.*³¹²

To je stav Ebu Hanife, Ebu Jusufa, Muhammeda b. Hasena eš-Šejbanija, imama Malika i drugih. Abdurahman ibn Kasim, čuveni učenik Malika ibn Enesa, koji je imao najznačajniju ulogu u širenju malikijskog mezheba, kaže: „*Podizanje ruku u namazu osim kod početnog tekbira Malik je smatrao slabo utemeljenom praksom.*“³¹³

Muhammed b. Hasen eš-Šejbani prenosi od Ebu Hanife, a ovaj od Hammada koji prenosi od Ibrahima da je rekao: „*Ne podiži ruke u namazu nakon prvog puta!*“ Muhammed zatim dodaje: „*Po ovome mi postupamo, a to je i stav Ebu Hanife.*“³¹⁴ Kasniji učenjaci i sljedbenici hanefijskog mezheba usvojili su ovo mišljenje tako da se u priručnicima fikha koji su se izučavali u našoj zemlji od početka osmanske uprave polovinom XV. do kraja XX. stoljeća uopće nije raspravljalo o ovoj temi.³¹⁵

Prilikom odlaska na sedždu prvo se spuštaju noge/koljena na zemlju, pa tek onda ruke/dlanovi

Sunnet je, ako je osoba zdrava, prilikom odlaska na sedždu prvo spustiti koljena na zemlju, pa tek onda ruke. A ako je osoba bolesna ili teška i nije u mogućnosti tako postupiti tada će prvo spustiti ruke, pa tek onda koljena. Prvo će spustiti desnu, pa lijevu ruku na zemlju.³¹⁶

Ebu Davud, En-Nesai, Et-Tirmizi, Ibn Madže, Ed-Darimi, Ibn Huzjme, Ibn Hibban, Et-Tahavi, El-Bejheki, El-Hakim i drugi s različitim rivajetima bilježe sahih hadis u kojem Vail ibn Hudžr, r. a., kaže: „*Vidio sam da je Allahov Poslanik, a. s., kada je išao na sedždu prvo spustio koljena na zemlju, pa onda ruke, a kada*

---

312 Et-Tehanevi, *I'la' es-Sunen...*, tom 3, hadis br. 827, 76.

313 Malik ibn Enes el-Asbahi, *El-Mudevvene el-kubra*, rivajet imam Abdurrahman ibn Kasim, dar el-kutub el-ilmijje, Bejrut, 1994, tom 1, 165.

314 Eš-Šejbani, *Kitabu al-asar...*, tom 1, 126.

315 Vidi: Ebu Hasan Ahmed ibn Muhammed ibn Ahmed ibn Dža'fer el-Kuduri el-Hanefi el-Bagdadi, *Muhtesar el-Kuduri*, Dar el-kutub el-ilmijje, Bejrut, 1997, 27; Muhamed Seid Serdarević, *Fikhul-ibadat*, Vrhovno islamsko starješinstvo u SFRJ, Sarajevo, 1968, 74.

316 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 2, 58.

se podizao sa sedžde prvo je dizao ruke, pa onda koljena.“³¹⁷ U vezi ovoga hadisa Et-Tirmizi kaže: „Ovako je postupala većina učenjaka. Oni smatraju da osoba kada ide na sedždu treba prvo spustiti koljena, pa ruke, a kada se diže sa sedžde treba dignuti prvo ruke, pa koljena.“³¹⁸

Enes, r. a., kaže: „...Potom je (Allahov Poslanik, a. s.) izgovarajući tekbir otišao na sedždu. Prvo je spustio koljena pa ruke.“³¹⁹

Na takav način postupali su ashabi Allahovog Poslanika, a. s. Esved prenosi da bi se Omer, r. a., (kada bi išao na sedždu) spuštao na koljena.³²⁰ Slično predanje prenijeli su Alkama³²¹ i Ibrahim Nehai'.³²² Ibrahim Nehai' kaže: „Zapamćeno je da je Abdullah ibn Mes'ud (kada bi išao na sedždu) spuštao koljena prije ruku.“³²³

Eš-Ševkani u djelu *Nejl el-evtar* navodi: „Većina (džumhur) postupa na takav način. Ibn Munzir kazuje da su tako činili: Omer, r. a., Nehai', Muslim ibn Jesar, Sufjan Sevri, Ahmed, Ishak...“³²⁴

Ustajanje nakon prvog i trećeg rekata bez kraćeg sjedenja (Dželsetu-l-istirahe)

U sunnete namaza spada ustajanje na vrhovima prstiju na drugi, odnosno treći rekat prilikom izgovora tekbira, a neposredno nakon obavljene druge sedžde. Ovo treba učiniti bez prethodnog sjedenja i oslanjanja na ruke, već će

---

317 Ed-Darimi, *El-Musned...*, hadis br. 1458, 336; Ibn Madže, *Sunen...*, tom. 2, hadis br. 54, 56; Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 836, 71; Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, hadis br. 267, 20; En-Nesai, *Sunen en-Nesai...*, tom 2, hadis br. 1090, 136; Ibn Huzejme, *Sahih Ibn Huzejme...*, tom 1, hadis br. 626, 318; Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1518, 255; 'Alauddin Ali ibn Bilban el-Farisi, *Sahih Ibn Hibban bi tertib ibn Bilban*, valorizacija: Šuajb Arnaut, Muessese er-risale, tom 5, hadis br. 1912, 237; El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2628, 142. Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasen-garib. Ovaj hadis se također prenosi s drukčijim lancem prenosilaca.

318 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, u komentaru hadisa br. 267, 20.

319 El-Hakim, *El-Mustedrek...*, tom 1, hadis br. 825, 337; El-Bejheki, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 2632, 143. El-Hakim navodi da je ovaj hadis sahih i ez-Zehebi se s njim slaže.

320 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 2719, 490. Zafer Ahmed Usmani kaže da je ovaj hadis sahih. Vidi: Et-Tehanevi, *I'la' es-Sunen...*, tom 3, hadis br. 782, 37.

321 Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1528, 256; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 432, 169. Imam En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

322 Abdurrezzak, *El-Musannef...*, tom 2, hadis br. 2955, 176.

323 Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1528, 256; Zafer Ahmed Usmani navodi da je ovaj hadis sahih. Vidi: Et-Tehanevi, *I'la' es-Sunen...*, tom 3, 35.

324 Muhammed ibn Ali ibn Muhammed eš-Ševkani, *Nejl el-evtar šerh Munteka el-ahbar*, Bejt el-efkar..., 2004, 402.

se radije osloniti na koljena.³²⁵ U mekruh tenzihen spada konstantno bespo-
trebno činjenje pomenutih radnji.³²⁶

U sahih predanju koje bilježi Ebu Davud od Abbasa bin Sehla es-Sa'idija se prenosi da je bio u društvu svoga oca s kojim su bili ashabi Božijeg Poslanika, a. s., među kojima i Ebu Hurejre, Ebu Humejd es-Sa'idi i Ebu Usejd pa je prenio hadis u kojem opisuje namaz Allahovog Poslanika, a. s., u kojem stoji: *"Izgovorio je tekbir pa učinio (drugu) sedždu, pa je izgovorio tekbir i ustao ne oslanjajući se na bok."*³²⁷ Ibn ebi Šejbe prenosi od Vehba bin Kejsana da je kazao: *"Vidio sam Ibn Zubejra kako ustaje nakon druge sedžde na vrhovima prstiju iz položaja kako je bio i na sedždi."*³²⁸ Et-Taberani, također, prenosi sahih predanje od Abdurrahmana ibn Jezida da je rekao: *"Gledao sam Abdullaha ibn Mes'uda dok je klanjao. Vidio sam da je ustajao i nije sjedio. Rekao je: Ustajao je nakon prvog i trećeg rekata."*³²⁹ Ibn ebi Šejbe prenosi slične hadise i o načinu klanjanja od Omera, Alije, Abdullah ibn Omera, Abdullaha ibn Mes'uda, Abdullaha ibn ez-Zubejra, Ibn ebi Lejle, r. a., i drugih ashaba i tabi'ina.³³⁰

Također, El-Buhari bilježi da je Ikrime, r. a., rekao: *"Klanjao sam u Mekki za jednim imamom starcem. Izgovorio je dvadeset dva puta tekbir pa sam rekao Ibn Abbasu: 'Da nije omatuhio!' Na šta je kazao: Šta to govoriš, to je sunnet Ebu Kasima, s.a.v.s!"*³³¹ Imam En-Nimavi kaže kako ova predaja dokazuje da nema sjedenja nakon prvog i trećeg rekata jer bi inače bilo dvadeset i četiri tekbira. Dokazano je kako je Poslanik, a. s., činio tekbir prilikom svakog spuštanja, dizanja, sjedenja i stajanja.³³²

Tako su postupali brojni ashabi, zatim imami Ebu Hanife, Malik, El-Evza'i i Sevri.

325 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 63; El-Humam, *El-Fetava el-hindije...*, tom 1, 83.

326 Ibn Abidin, *Reddul-muhtar...*, tom 2, 214.

327 Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 732, 12-13; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis 449, 174.

328 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 4008, 315; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis 453, 175.

329 Et-Taberani, *Mu'džem el-kebir...*, tom 9, hadis br. 9327, 306; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis 452, 175.

330 Ibn ebi Šejba, *Musannef...*, tom 2, hadis br. 4005, 4006, 4007, 315; El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 63.

331 El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 788, 533.

332 En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis 449, 174.

Način sjedenja (ku'ud) na tešehhudu

Način sjedenja u namazu spada u sunnete namaza. Prema hanefijskim pravicima, postoji razlika u načinu sjedenja na tešehhudu za muškarce i žene, a oba načina su utemeljena na hadisima.³³³

Muškarac će, bez obzira da li se radilo o prvom ili posljednjem sjedenju, sjesti na opruženu lijevu nogu okrenutu prema desnom stopalu koje treba držati uspravno s nožnim prstima okrenutim prema kibli. Obje ruke s otvorenim dlanovima i prstima usmjerenim prema kibli drže se na bedrima. Majka vjernika, hazreti Aiša, r. a., opisujući namaz Allahovog Poslanika, a. s., u sahih hadisu koji bilježi Muslim kaže: *“Kada bi podigao glavu nakon ruku’a (Allahov Poslanik, a. s.) ne bi otišao na sedždu dok se ne bi stojeći potpuno ispravio, a kada bi se podizao sa prve sedžde ne bi učinio drugu sedždu dok se ne bi u potpunosti ispravio sjedeći. Učio bi Ettehijjatu nakon svaka dva rekata. (Na sjedenju bi) raširio lijevu nogu (stopalo) a uspravio desnu. Zabranio je sjedenje na petama³³⁴ i da se rašire ruke po zemlji kako to čine životinje. Namaz bi završio sa selamom.”*³³⁵ U drugom sahih predanju Vail ibn Hudžr, r. a., kaže: *“Klanjao sam iza Allahovog Poslanika, a. s., pa sam sām sebi rekao: ‘Zapamtit ću kako Allahov Poslanik, a. s., klanja.’ Kada je bio na tešehhudu (sjedenje u namazu) pružio je lijevo stopalo po zemlji i sjeo na njega, a stavio je lijevi dlan na lijevo bedro, a desni dlan na desno bedro.”*³³⁶ Et-Tirmizi bilježi da je Vail ibn Hudžr, r. a., rekao: *“Došao sam u Medinu i rekao sam sebi: ‘Gledat ću kako Allahov Poslanik, a. s., klanja.’ Kada je bio na tešehhudu ispružio je lijevo stopalo, stavio lijevu ruku na lijevo bedro i podigao desno stopalo.”*³³⁷

Abdullah ibn Omer, r. a., je, prema sahih predanju koje prenosi En-Nesai, rekao: *“U namaske sunnete se ubraja da se uspravi desno stopalo, a nožni prsti blago saviju prema kibli, te da se sjedne na lijevu nogu.”*³³⁸

---

333 Hasan eš-Šurunbulali, *Meraki el-felah bi imdad el-Fettah*, Dar el-kutub el-ilmije, Bejrut, 2004, 99.

334 U hadisu stoji sintagma „ukbetuš-šejtan“ koji Teufik Mućić prevodi riječima: „Sjedenje na petama / pri molitvi.“

335 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 498, 357-358.

336 Et-Tahavi, *Šerh me'ani...*, tom 1, hadis br. 1542, 259; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 457, 177. En-Nimavi navodi da je ovaj hadis sahih.

337 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, hadis br. 291, 42. Et-Tirmizi kaže da je ovaj hadis hasen-sahih.

338 En-Nesai, *Es-Sunen el-kubra...*, tom 2, hadis br. 1158. i 1159, 433-434; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 458, 177.

Stav da se u namazu sjedi na lijevoj nozi, a da se desno stopalo uspravi zastupa većina učenjaka među kojima su: Sufjan es-Sevri, Ibn el-Mubarek i učenjaci Kufe.³³⁹ Takvo je mišljenje Ebu Hanife, njegovih učenjaka i sljedbenika.³⁴⁰

Žena će, bez obzira da li se radilo o prvom ili zadnjem sjedenju, primjenjivati tzv. *et-teverruk*,³⁴¹ tj. sjedit će na lijevom stegnu, stavivši nogu na nogu i izbacivši ih ispod desnog buta, jer je to za nju prikladnije.³⁴² Prema hanefijskom mezhebu primjenjivati *tesettur*, tj. prikrivenost za ženu je farz koji je važniji od slijeđenja sunneta u namazu.³⁴³

Podizanje kažiprsta na tešehhudu

Podizanje kažiprsta na tešehhudu spada u namaske sunnete. Kažiprst će se podići tako što će se prilikom izgovaranja riječi: "Ešhedu en la ilahe illallah" podaviti mali prst, prstenjak, i srednji prst, a palac popriječiti ispod kažiprsta te sastaviti vrh palca i vrh srednjeg prsta u krug. Potom će se pri izgovaranju sintagme "La ilahe", kojom se negiraju lažna božanstava, podići kažiprst čime se simbolički iskazuje postojanje Jednog Boga. Potom će se pri izgovoru "illa Allah", odnosno potvrđivanja postojanja samo Jednog Boga - Allaha, spustiti kažiprst. To je simbolika ovoga propisa,³⁴⁴ kako se navodi u čuvenom hanefijskom djelu *Meraki el-felah*.³⁴⁵

Dokaz za ovakvo postupanje je sahih predanje koje bilježi Ibn Madže od Vail ibn Hudžra, r. a., koji je rekao: "*Vidio sam da je Allahov Poslanik, a. s., napravio halku sa palcem i srednjim prstom, a kažiprst je podigao moleći s njim na tešehhudu (sjedenju).*"³⁴⁶ Muslim bilježi da je Abdullah ibn Zubejr, r. a., rekao: "*Kada bi Allahov Poslanik, a. s., bio na sjedenju u namazu sjeo bi na lijevo stopalo, a desno bi ispružio. Lijevu ruku bi držao na lijevom stegnu, a*

---

339 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, 42.

340 Es-Semerandi, *Tuhfa el-fukaha'...*, tom 1, 136.

341 Ovaj način sjedenja na tešehhudu zabilježio je El-Buhari u svom *Sahihu*. El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 828, 557.

342 Ibn Abidin, *El-Hedijje el-alaijje li telamizi el-mektebeti el-ibtidaijje fi el-fikh el-hanefi*, Dar Ibn Hazm, Bejrut, 2003, 77; El-Humam, *El-Fetava el-hindije...*, tom 1, 83. Eš-Šurunbulali, *Meraki...*, 99.

343 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 65.

344 Ibn Abidin, *El-Hedijje...*, 77.

345 Eš-Šurunbulali, *Meraki...*, 99.

346 Ibn Madže, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 912, 295; En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 464, 179. Imam En-Nimavi za ovaj hadis kaže: sahih.

desnu na desnom i pokazivao bi svojim kažiprstom."³⁴⁷

Također, Muslim prenosi da je Abdullah ibn Omer, r. a., kazao: "*Kada bi Vjerovjesnik, a. s., sjedio u namazu stavio bi svoju desnu ruku na desno koljeno i podigao kažiprst pokazujući njime (da je Allah jedan), a lijevu ruku bi ispružio i stavio na svoje koljeno.*"³⁴⁸

Mekruh je u našem mezhebu neprestano kruženje prstom na sjedenju na osnovu sahih hadisa od Abdullaha ibn Zubejra, r. a., koji je rekao: "*Allahov Poslanik, a. s., je pokazivao s kažiprstom, ali njime nije micao.*"³⁴⁹

To je stav Ebu Hanife i Muhameda ibn Hasana eš-Šejbanija, i njihovih sljedbenika.³⁵⁰ Imam En-Nimavi navodi da je to stav većine učenjaka.³⁵¹

Zikr i dova poslije namaza

Nakon podnevskog, akšamskog i jacijskog farza preporučeno (mustehab) je proučiti "Estagfirullah" tri puta i "Allahumme ente-s-selam ve minke-s-selam tebarekte ja ze-l-dželali ve-l-ikram",³⁵² a zatim klanjati sunnete koji slijede iza njih. Muslim bilježi da je Sevban, r. a., rekao: "*Kada bi Allahov Poslanik, a. s., završio namaz proučio bi istigfar tri puta, a zatim bi rekao: 'Allahumme entes-selam ve minkes-selam tebarekte ja zel-dželati vel-ikram.'*"³⁵³ Hazreti Aiša, r. a., kaže: „*Vjerovjesnik, a. s., nakon predaje selama ne bise zadržavao sjedeći osim toliko koliko je potrebno da se prouči: Allāhumme entes-selām ve minkes-selām tebarekte jā zel-dželāli vel ikrām.*"³⁵⁴ Es-Serahsi u *El-Mebсутu* navodi da je mekruh sjediti nakon klanjanja podnevskog, akšamskog i jacijskog farza.³⁵⁵

Poslije obavljenog namaza mustehab je da se imam okrene licem prema

---

347 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 579, 408; Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 987, 149-150.

348 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 580, 408; Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 2, hadis br. 293, 45.

349 Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 989, 150; El-Bejhki, *Es-Sunen...*, tom 2, hadis br. 2786, 189. En-Nevevi navodi da je ovaj hadis sahih. Vidi: En-Nevevi, *Kitab el-Medžmu'...*, tom 3, 434.

350 Ibn Abidin, *Redd el-muhtar...*, tom 2, 217; Ibn Abidin, *El-Hedijje...*, 77; Et-Tehanevi, *I'la' es-Sunen...*, tom 3, 112.

351 En-Nimavi, *Asar es-Sunen...*, hadis br. 465, 179.

352 Tuhmaz, *Hanefijski fikh...*, tom 1, 301.

353 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 591, 414.

354 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 592, 414.

355 Šemsuddin es-Serahsi, *Kitab el-mebсут*, Dar el-ma'rife, Bejrut, tom 1, 38.

džematlijama. Preporučeno je svakom klanjaču, svejedno, bio on munferid (samostalno klanjao namaz), muktedija ili imam da poslije namaza uči dove i spominje Allaha, dž. š., tiho u sebi.³⁵⁶

Spominjanje Uzvišenog Allaha, dž. š. u sebi je sunnet, prema mišljenju Ebi Hanife,³⁵⁷ a na osnovu ajeta: *“Molite se ponizno i u sebi Gospodaru svome, ne voli On one koji se previše glasno mole.”*³⁵⁸ Sličnog stava je i Šafija koji kaže: *“Preporučeno je imamu i muktediji da nakon obavljenog namaza tiho u sebi spominju Allaha.”*³⁵⁹

Mustehab je da musallija nakon namaza:

- a) prouči “Ajetu-l-kursiju”;
- b) izgovori 33 puta “Subhanallah”, 33 puta “El-Hamdulillah” i 33 puta “Allahu ekber”;
- c) prouči “La ilahe illallahu vahdehu la šerike leh. Le hul-mulku vele hul-hamdu ve huve ala kulli šejin kadir”;
- d) podignutih ruku s dlanovima okrenutim prema nebu prouči dovu za sebe i sve muslimane.³⁶⁰

Navedeno se temelji na brojnim hadisima Allahovog Poslanika, a. s., od kojih smo za ovaj rad izdvojili sljedeće:

Et-Taberani sa dobrim senedom bilježi od Ebu Umame, r. a., da je Vjerovjesnik, a. s., rekao: *“Ko poslije svakog propisanog namaza prouči Ajetul-kursiju samo ga smrt dijeli od ulaska u Džennet.”*³⁶¹

El-Buhari prenosi da je Ebu Hurejre, r. a., rekao: *“Vjerovjesniku, a. s., došli su siromasi i rekli: ‘Bogataši nas pretekoše u visokim stepenima i vječnim uživanjima: klanjaju kao što i mi klanjamo, poste kao što i mi postimo, a još imaju i višak imetka s kojim idu na hadž, umru i borbu te dijele sadaku.’ Alla-*

---

356 Eš-Šurunbulali, *Nuru-l-idah...*, 150.

357 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 2, 14-15.

358 Kur'an, *El-'Araf*, 55.

359 Muhammed ibn Idris eš-Šafi, *El-Umm*, Dar el-vefa' li et-tibaah ve en-nešr ve et-tevzi', El-Mensura, 2001, tom 2, 288.

360 Eš-Šurunbulali, *Nuru-l-idah...*, 150.

361 Et-Taberani, *El-Mu'džem el-kebir...*, tom 8, hadis br. 7532, 134.

hov Poslanik, a. s., reče: *'Slušajte! Ispričat ću vam nešto, pa ako to prihvatite, stići ćete onog ko vam je umakao i neće vas poslije niko moći prestići. Vi ćete biti najbolji, izuzev onih koji budu to isto radili: Iza svakog završenog namaza izgovorite po 33 puta 'Subhanallah', 'El-Hamdulillah' i 'Allahu ekber'.*'³⁶²

Muslim bilježi od Ebu Hurejre, r. a., da je Poslanik, a. s., rekao: *"Ko poslije svakog namaza prouči 33 puta subhanallāh, 33 puta elhamdulillāh, 33 puta Allāhu ekber, to je 99, a zatim izgovori: 'Lā ilāhe illallāhu vahdehū lā šerike lehū. Lehul-mulku ve lehul-hamdu ve huve 'āla kulli šejin qadīr', oprostit će mu se grijesi, pa makar ih bilo koliko je morske pjene."*³⁶³

Spomenute riječi namaskog zikra lijepo je brojati na prste desne ruke. Et-Tirmizi prenosi hasen hadis u kojem Abdullah ibn Amr, r. a., kaže: *"Vidio sam Allahovog Poslanika, a. s., kako riječi tesbiha izgovara brojeći ih na (prste) svoje ruke."*³⁶⁴ Međutim, ne smeta da se zikr poslije namaza uči uz upotrebu tespiha kako je kod nas uobičajeno. S'ad ibn ebi Vekas kazuje kako je jednog dana ušao, zajedno s Allahovim Poslanikom, a. s., kod neke žene, a pred njom su bile košpice od hurmi ili kamenčići pomoću kojih je brojala "subhanallāh". Muhammed, a. s., joj je rekao: *"Hoćeš li da ti kažem šta ti je lakše i bolje od toga? Reci: 'Subhānallāhi adede mā haleka fis-semāi, subhānallāhi adede mā haleka fil-erdi, subhānallāhi adede mā bejne zālike subhānallāhi adede mā huve hālikun. Na isti način prouči: Allāhu ekber, El-Hamdulillāhi, Lāilāhe illāllāhu i Ve lā havle ve lā kuvvete illā billāh."*³⁶⁵ Dakle, Vjerovjesnik, a. s., nije ukorio ovu ženu zbog toga što je koristila košpice radi brojanja izgovorenih riječi zikra niti joj je to zabranio.

Uzvišeni Allah, dž. š., prima dove koje se uče nakon klanjanja propisanih namaza. Ebu Umame, r. a., kaže: *"Neko je upitao: 'Allahov Poslaniče, koje dove se najčešće uslišavaju?' Odgovorio je: 'One koje se upućuju u posljednjem dijelu noći i one koje se upućuju nakon propisanih namaza.'"*³⁶⁶ U zbirkama hadisa navedene su brojne dove koje je Allahov Poslanik, a. s., učio nakon obavljenog namaza.

---

362 El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 843, 567.

363 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 895, 612.

364 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 7, hadis br. 3730, 263.

365 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 7, hadis br. 3816, 323-324.

366 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 7, hadis br. 3743, 271. Hadis je hasen.

Lijepo je u dovi podignuti ruke. U Muslimovom *Sahihu* stoji da je Enes, r. a., rekao: “*Vidio sam Allahovog Poslanika, a. s., kako je podigao ruke u dovi.*”³⁶⁷ Također je lijepo nakon proučene dove potrti lice rukama na osnovu hadisa koji prenosi Ebu Davud od Saiba ibn Jezida, a on od svoga oca da je rekao: “*Kada bi Vjerovjesnik, a. s., podigao ruke prilikom dove (nakon završetka), njima bi potrao lice.*”³⁶⁸

Nema smetnje, pod uslovom da se ne smatra da je to obavezno, da imam i džematlije nakon namaza zajednički prouče dovu na osnovu sahih hadisa koji bilježi Et-Taberani od Habiba ibn Mesleme el-Fihrija da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: “*Allah će primiti molbu grupe ljudi od kojih jedni uče dovu, a drugi izgovaraju ‘amin’.*”³⁶⁹

Klanjanje dvadeset rekata teravih namaza u džematu

Klanjanje teravih-namaza u noćima ramazana je pritrđeni sunnet (sunseti-muekkede),³⁷⁰ na osnovu hadisa Allahovog Poslanika, a. s.: “*Ko provede noći mjeseca ramazana u ibadetu (klanja teravih namaz), vjerujući i računajući (na Allahovu nagradu) oprostić će mu se njegovi raniji grijesi.*”³⁷¹

Teravih-namaz ima dvadeset rekata i selam se predaje nakon svaka dva rekata, a nakon svaka četiri rekata napravi se kratka pauza za odmor.³⁷² Sa’ib ibn Jezid je rekao: “*Ljudi su u vrijeme Omera, r. a., uz ramazan klanjali 20 rekata (teravije).*” Rekao je: “*Učili bi (tada) sure od stotinu ajeta, a u vrijeme vladavine Osmana, r. a., usljed dugotrajnog stajanja (na kijamu teravih namaza) oslanjali su se na štapove.*”³⁷³

El-Kasani tvrdi da izrazita većina islamskih učenjaka, na osnovu gornjeg predanja, smatra da teravih-namaz ima dvadeset rekata. Hazreti Omer, r. a., sakupio je ashabe da klanjaju dvadeset rekata iza Ubejj ibn Ka’ba, r. a., i niko od njih

---

367 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 895, 612.

368 Ebu Davud, *Sunen...*, tom 2, hadis br. 1492, 425.

369 Et-Taberani, *El-Mu’džem el-kebir...*, tom 4, hadis br. 3536, 210-211.

370 Ibrahim el-Halebi, *Halebi kebir*, 1325, h. g., 400.

371 El-Buhari, *Sahih...*, tom 2, hadis br. 2009, 143; Muslim, *Sahih...*, hadis br. 759, 523.

372 Es-Semerandi, *El-Fikh en-nafi’...*, tom 1, 303.

373 El-Bejhki, *Es-Sunen...*, tom 2, hadis br. 4617, 698-699. En-Nimavi navodi da je hadis sahih. Vidi: En-Nimavi, *Asar es-sunen...*, hadis br. 777.

mu to nije prigovorio, čime je postignut konsenzus ashaba u ovom pitanju.³⁷⁴

Uz navedeno postoje i druga vjerodostojna predanja koja dodatno argumentuju ovaj stav. Navest ćemo neka:

- a) Jezid Ibn Ruman kaže: *“Ljudi su za vrijeme Omera ibn Hattaba uz ramazan klanjali 23 rekata (teravija i vitr).”*³⁷⁵
- b) Ebu Husajb kaže: *“Suvejd ibn Gafele³⁷⁶ nam je za ramazan klanjao 20 rekata teravih-namaza sa pet pauza za odmor.”*³⁷⁷
- c) Nafi ibn Omer kaže: *“Ibn ebi Mulejke³⁷⁸ nam je klanjao u ramazanu 20 rekata. Na jednom rekatu je učio suru Fatir.”*³⁷⁹

Učenjaci šafijskog i hanbelijskog mezheba također smatraju da teravih-namaz ima dvadeset rekata. Et-Tirmizi kaže: *“Na osnovu onoga što se prenosi od Alije, Omera i drugih Vjerovjesnikovih, a. s., ashaba, većina učenjaka tvrdi da treba klanjati 20 rekata. Ovo je mišljenje Sufjana es-Sevrija, Ibn Mubareka i Šafije. Šafija veli: ‘Ja sam ovako zatekao u našem gradu Meki da klanjaju 20 rekata.’”*³⁸⁰

Hafiz ibn Kudame u *El-Mugniju* piše: *“Naglašeno je mišljenje imama Ahmeda da se klanja 20 rekata teravih namaza. Es-Sevri, Ebu Hanife i Šafija su također tog stanovišta.”*³⁸¹

Mesh po mestvama ili čarapama

Sve pravne škole se slažu da je dozvoljeno učiniti mesh preko mestvi ukoliko ispunjavaju određene uvjete. Hanefijski pravници navode da je dozvoljenost mesha po mestvama potvrđena sunnetom, odnosno praksom i riječima Boži-

---

374 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 275.

375 El-Bejheki, *Es-Sunen...*, tom 2, hadis br. 4618, 699; Malik ibn Enes, *Muvetta'...*, Poglavlje o teravih-namazu, hadis br. 5, 115. En-Nimavi navodi da je ovo predanje mursel kavijj. Vidi: En-Nimavi, *Asar es-sunne...*, hadis br. 778.

376 Tabi'in koji je živio u doba Allahovog Poslanika, a. s., ali ga nije vidio.

377 El-Bejheki, *Es-Sunen...*, tom 2, hadis br. 4619, 699; En-Nimavi navodi da je hadis hasen. Vidi: En-Nimavi, *Asar es-sunen...*, hadis br. 782.

378 Učeni tabiin rođen u doba Alijinog hilafeta ili malo ranije. Prenosio je hadise između ostalih i od hazreti Aiše.

379 Ibn ebi Šejbe, *Musanef...*, tom 5, hadis br. 7765, 223-224. En-Nimavi navodi da je ovaj eser sahih. Vidi: En-Nimavi, *Asar es-sunen...*, hadis br. 783, 292.

380 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 3, 198-199.

381 Ibn Kudame, *El-Mugni*, Dar alem al-kutub, Rijad, 1997, tom 2, 604.

jeg Poslanika, a. s.³⁸² Sedam je uvjeta za valjanost mesha po mestvama: da su obuvene nakon uzimanja abdesta; da sežu do iznad članaka; da na njima nema rupa koje su veće od tri mala prsta; da se u njima može koračati; da ne propuštaju vodu do kože; da stoje samostalno; da osoba ima prednji dio stopala koliko tri mala prsta ruke da bi se mesh mogao učiniti.³⁸³ Mesh po mestvama je dozvoljen putniku i onome ko nije putnik. Dokaz za to su brojni hadisi među kojima i sahih hadis koji prenosi Muslim od Alije ibn ebi Taliba, r. a. da je rekao: “*Ustanovio je Allahov Poslanik (trajanje mesha) za musafira tri noći i tri dana, a za onoga koji je u svom mjestu noć i dan.*”³⁸⁴ Također, El-Buhari i Muslim prenose od Mugire b. Šu’be da je *Allahov Poslanik, a. s., izašao radi nužde, a Mugira je išao za njim noseći kožnu posudu u kojoj je bilo vode. Kada je Poslanik, a. s., obavio nuždu, Mugire mu je dodavao vodu i on je uzео abdest, a obuću je potrao mokrom rukom.*³⁸⁵ El-Buhari prenosi od Dža’fera b. Amr, a on od svoga oca da je kazao: “*Vidio sam Vjerovjesnika, a. s., kako potire svoj saruk i svoju obuću.*”³⁸⁶

Pored ovoga postoje i brojni hadisi koje prenose Omer, Ebu Bekr, Huzejfe, Aiša, Mugira, Ibn Abbas, Bilal, Ebu Umama, Džabir, Hauzejma b. Sabit, Ebu Se’id el-Hudri, Sehl ibn S’ad, Usame ibn Šerik, Amr ibn Umeja, r. a., i dr. o vremenskom ograničenju za mesh po mestvama i dozvoljenosti mesha putniku i onome ko nije putnik.³⁸⁷ Ashabi, r. a., su idžmaom dozvolili mesh po mestvama. Od Hasana el-Basrija se prenosi da je kazao: “*Vidio sam 70 ashaba koji su sudjelovali u bitki na Bedru kako čine mesh po mestvama.*”³⁸⁸

Muhamed ibn Hasen eš-Šejbani u djelu *El-Hudžetu ‘ala ehli Medineh* navodi da je među stanovnicima Medine bilo onih koji su prakticirali mesh preko mestvi dok nisu bili putnici kao što je slučaj sa Abdulazizom ibn ebi Hazimom.³⁸⁹

382 Es-Serahsi, *Kitab el-mebhut...*, tom 1, 97.

383 Eš-Šurnbulali, *Meraki...*, 53-54; El-Humam, *El-Fetava el-hindije...*, tom 1, 38.

384 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 276, 232.

385 El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 203, 175; Muslim, *Sahih...*, hadis br. 274, 228-229.

386 El-Buhari, *Sahih...*, tom 1, hadis br. 205, 176.

387 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 1, hadis br. 93. i 94, 224-225.

388 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 124-130.

389 Ebu Abdullah Muhammed ibn Hasan eš-Šejbani, *El-Hudže ‘ala ehl el-Medine*, Alem el-kutub, Bejrut, 1403, h. g., tom 1, 23.

Budući da danas mlađe osobe rijetko koriste mestve, ulema je razmatrala dozvoljenost mesha po čarapama. Prema Ebu Jusufu i Muhammedu, dozvoljeno je činiti mesh po čarapama koje su guste,³⁹⁰ argumentirajući to predajom koju prenosi Mugire ibn Šu'be, a koju Et-Tirmizi ocjenjuje hasen sahihom: "*Poslanik, a. s., je uzeo abdest po čarapama i obući!*"³⁹¹ Ebu Hanife nije dozvoljavao mesh po čarapama dok se nije razbolio kada je zabilježeno da je činio mesh po čarapama. Tada je kazao: "*Učinio samo ono što sam narodu zabranjivao!*"³⁹² Vodeći se time, i drugi učenjaci hanefijskog mezheba dozvolili su mesh po čarapama ukoliko ispunjavaju određene uvjete, a to je da su čarape guste toliko da se ne vidi šta je ispod njih, dok drugi navode i uvjete da je moguće u njima preći oko pet kilometara i više bez obuće, a da se ne poderu i da ne propuštaju vlagu do nogu. Ove uvjete ispunjavaju debele čarape podšivene kožom.³⁹³

Klanjanje namaza i učenje dove na bosanskohercegovačkim dovištima

Pitanje šerijatsko-pravnog statusa posjećivanja dovišta bosanskohercegovačkih muslimana odnosi se na utemeljenost klanjanja namaza i učenja dove u prirodi. Svi islamski učenjaci saglasni su da je dozvoljeno klanjati namaz na bilo kojem čistom mjestu u prirodi na osnovu hadisā koje bilježi Muslim da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: "*Poklonjeno mi je šest darova koji nisu dati drugim vjervjesnicima: ...Zemlja mi je učinjena čistom i mjestom za klanjanje...*"³⁹⁴ i hadisa: „*Gdje god te zadesi namaz, klanjaj ga! Ta, i to je džamija.*"³⁹⁵

Imam En-Nevevi tvrdi da je ovim hadisom dozvoljeno obavljanje namaza na svim mjestima osim na onim koje je Zakonodavac zabranio.³⁹⁶ Mjesta na kojima je zabranjeno i pokušeno obavljati namaz, kako ih nabraja El-Kasani su: na đubrištu/smetljištu, u klaonici, u mezarju, na putu, u kupatilu, u oboru deva, na krovu Kabe, te prema kipovima i slikama.³⁹⁷ Abdulhamid Tuhmaz dodaje

---

390 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 141.

391 Et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka...*, tom 1, hadis br. 99, 233-234; Ibn Madže, *Sunen...*, tom 1, hadis br. 559, 185.

392 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 141.

393 Ibn el-Humam el-Hanefi, *Šerhu Fethi el-kadir*, tom 1, Dar el-kutub el-'ilmije, Bejrut, 2003, 158-159; El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 142.

394 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 523, 371.

395 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 520, 370.

396 Ebu Zekrijja Muhjiddin Jahja ibn Šerif en-Nevevi, *Sahih Muslim bi šerh en-Nevevi*, Dar el-hadis, tom 5, 2.

397 El-Kasani, *Bedai'...*, tom 1, 539-541.

da je još zabranjeno klanjati na otetoj zemlji i zemlji druge osobe bez njene dozvole.³⁹⁸

Pošto se dovišta bosanskohercegovačkih muslimana u najvećem broju nalaze na zemlji koja je vakuf Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini ili je u vlasništvu fizičkih i pravnih lica koja ne zabranjuju izvršavanje vjerskih obreda na njoj, ne postoje nikakve šerijatske zabrane za obavljanje namaza i učenje dova na tim mjestima.

Korisno je ovom prilikom istaći da Islamska zajednica nikada nije promovirala dovišta kao „sveta mjesta“ muslimana niti im je sa šerijatske strane pridavala veći značaj u odnosu na bilo koju džamiju u Bosni i Hercegovini ili mjesto gdje se obavlja namaz.

Obilježavanje mubarek dana i noći

Mubarek dani i noći su odabrani datumi koje muslimani širom svijeta obilježavaju na različite načine, najčešće dobrovoljnim postom, učenjem Kur'ana, klanjanjem dobrovoljnih namaza, zikrom i prigodnim predavanjima. U odnosu na izvor, mubarek dani i noći mogu se podijeliti na:

- a) mubarek dani i noći čija je vrijednost potvrđena Kur'anom i Sunnetom, te
- b) odabrani dani i noći čije obilježavanje su uveli muslimani kasnijih generacija.

Mubarek dani i noći utemeljeni Kur'anom i/li Sunnetom blagoslovljeni su po sebi i imaju posebnu vrijednost u odnosu na ostala vremena. To su dani posebne Božije milosti i Njegovoga oprosta. Ove dane prigodnim ibadetima obilježavao je Allahov Poslanik, a. s., njegovi ashabi i sve generacije muslimana do današnjih dana. To su:

- 1) cijeli mjesec ramazan,
- 2) Ramazanski bajram i Kurban-bajram,
- 3) Lejletu-l-kadr, Noć sudbine u zadnjoj trećini ramazana,
- 4) Lejletu-l-berat, Noć oprosta, 15. noć ša'bana,
- 5) prvih deset dana mjeseca zu-l-hidžeta od kojih je i Dan Arefata (9. zu-l-hidždže),
- 6) Dan Ašure, 10. muharrem, i
- 7) petak.

---

398 Tuhmaz, *Hanefijski fikh...*, tom 1, 290.

Odabrani dani i noći koje su muslimani kasnijih generacija počeli obilježavati vezani su za značajne datume iz historije islama. Definirajući ove blagdane namjerno nismo koristili kod nas uobičajenu sintagmu „mubarek dani i noći“ jer oni ne sadrže poseban Božiji blagoslov u odnosu na ostale dane i noći u godini. Njih su kasnije generacije muslimana otpočeli obilježavati kako bi od zaborava sačuvali uspomenu na neke važne događaje iz historije islama. To su:

- 1) Nova hidžretska godina, 1. muharrema,
- 2) Mevlud – rođenje Allahovog poslanika, a. s., 12. rebiu-l-evvela,
- 3) Lejletu-r-regaib – Noć želja, prva noć uoči petka u redžebu,
- 4) Lejletu-l-mi'radž – Noć uzdignuća Allahovog Poslanika, a. s., 27. noć redžeba, i
- 5) Lejletu Bedr – Dan pobjede na Bedru, 17. noć i dan ramazana.

S obzirom da je za tako opširnu temu kao što je pravni status obilježavanja mubarek dana i noći potreban zaseban rad, pa čak i cijela knjiga, mi ćemo ovdje ukratko objasniti pitanja koja su u današnje vrijeme predmet najčešćih rasprava.

Mustehab je, na poznati način, provesti u ibadetu sve mubarek dane i noći utemeljene Kur'anom i Sunnetom i oko toga nema razilaženja među ulemom. Naprimjer, muslimani u Bosni i Hercegovini mjesec ramazan obilježavaju postom, klanjanjem teravih-namaza, pojačanim ibadetom u zadnjoj trećini ramazana i itikafo. Sve su to ibadeti koji se oslanjaju na jasne tekstove iz Kur'ana i/li vjerodostojnih hadisa. Pitanje broja rekata teravih-namaza već smo objasnili. Ostaje nam da objasnimo pravni status noćnog namaza u džematu u zadnjoj trećini ramazana nakon klanjanja teravih namaza.

Učenjaci hanefijskog mezheba³⁹⁹ smatraju da je provođenje posljednjih deset noći mjeseca ramazana u ibadetu preporučeno (mendub) na osnovu hadisa koji bilježe El-Buharija i Muslim od hazreti Aiše, r. a., da je rekla: „*Kada bi nastupilo zadnjih deset dana (ramazana), Vjerovjesnik, a. s., bi se povukao od svojih supruga, oživljavao je svaku noć (pojačanim ibadetom) i budio svoje ukućane (da i oni iskažu veću pobožnost).*“⁴⁰⁰

Mendub je, također, da se Noć kadr koja je u neparnim noćima zadnje

---

399 Eš-Šurunbulali, *Nuru-l-Idah...*, 414.

400 El-Buhari, *Sahih...*, tom 2, hadis br. 2024, 152.

trećine ramazana provede u pojačanom ibadetu na osnovu poznatog hadisa koji bilježi El-Buhari od Ebu Hurejre, r. a., da je Vjerovjesnik a. s., rekao: “*Ko provede u ibadetu Lejletul-kadr, vjerujući i nadajući se nagradi, oprostit će mu se svi grijesi koje je počinio.*”⁴⁰¹

Kod nas je u nekim džamijama uobičajeno da se nakon klanjanja teravijah-namaza u zadnjoj trećini ramazana klanja u džematu dodatni noćni namaz ili posebna nafila za Lejletu-l-kadr. Što se tiče dodatnog noćnog namaza, El-Halebi smatra da je mekruh klanjati u džematu nafile osim teravijah-namaza, namaza za kišu i namaza za pomračenje Sunca ili Mjeseca.⁴⁰² Najbolje bi stoga bilo da se pojačani ibadet u zadnjoj trećini mjeseca ramazana obavlja u svojim kućama na osnovu hadisa: “*Kad neko od vas klanja namaz u džamiji neka ostavi dio namaza i za svoju kuću, jer će Allah zbog namaza u kući dati hajr.*”⁴⁰³

Klanjanja posebne nafile u džematu povodom Lejletu-r-regaiba, Lejletu-l-berata i Lejletu-l-kadra (također i povodom: Lejletu-l-mi'radža, uoči petka, uoči oba Bajrama) također je mekruh.⁴⁰⁴ Učenjaci se jedino razilaze u vezi zajedničkog obavljanja nafile povodom Lejletu-l-berata. Naime, iako većina učenjaka smatra da je zajedničko klanjanje nafile tim povodom mekruh, pojedini učenjaci iz generacije tabi'ina u Šamu smatrali su da je takva praksa mustehab.⁴⁰⁵

S druge strane, Eš-Šurunbulali navodi niz ibadeta koji se mogu izvršavati povodom mubarek dana i noći od kojih su: samostalno klanjanje noćnog namaza bez posebnog određivanja broja rekata, učenje i slušanje Kur'ana i hadisa, slavljenje Uzvišenog Allaha i zahvaljivanje na blagodatima, te donošenje salavata na Vjerovjesnika, a. s.⁴⁰⁶

Pravnim aspektom svečanog obilježavanja rođenja Allahovog Poslanika, a. s., ulema se bavila od početka XIII. stoljeća kada je učeni i pobožni vladar Irbila (Irak) Muzaferuddin Kekburi upriličio prvi mevlud. Po ovom pitanju ulema se

---

401 El-Buhari, *Sahih...*, tom 2, hadis br. 1901, 82.

402 El-Halebi, *Halebi kebir...*, 432.

403 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 778, 539.

404 El-Halebi, *Halebi kebir...*, 432-433.

405 Hasan ibn Ammar ibn Ali eš-Šurunbulali, *Imdad el-Fettah šerh Nur el-idah ve nedžat el-ervah*, Bešar Bekri Arebi, 417.

406 Ibid, 417.

podijelila u dva suprotstavljena tabora. Jedni mevlud smatraju ružnom novotarijom koja odvodi u zabludu, dok drugi tvrde da je mevlud dozvoljena i poželjna pojava. Među učenjacima koji su smatrali da je pohvalno obilježiti rođenje Allahovog Poslanika, a. s., jesu: Ebu Šame, Ibn Hadžer, Ibnu-l-Džezeri, Ibn Dihje, Sujuti, Ibnu-l-Hadž,⁴⁰⁷ te cjelokupna tradicionalna i moderna osmanska i bosanska ulema. Do danas nije pronađen nijedan tekst u kojem pomenuta ulema zabranjuje ili kritikuje sam čin obilježavanja mevluda, naprotiv. Čuveni islamski učenjak Ibn Hadžer el-Askalani dozvoljenost mevluda argumentuje vjerodostojnim hadisom koji bilježe El-Buharija i Muslim od Ibn Abbasa r. a., da je rekao: *“Kada je Allahov Poslanik stigao u Medinu, zatekao je Židove da poste Dan Ašure, pa ih je upitao: ‘Šta je to?’ Kazali su: ‘Ovo je veličanstven dan, u njemu je Uzvišeni Allah spasio Musaa i njegov narod od faraona i njegova naroda pa ga je Musa, a. s., postio iz zahvale Allahu.’ Kazao je Allahov Poslanik: ‘Mi smo preči Musau od vas’, pa ga je Allahov Poslanik postio i naredio da ga poste.”*⁴⁰⁸ Ibn Hadžer kaže: *“Iz spomenutog primjera može se zaključiti da je zahvaljivanje Allahu, dž. š., u određenom danu zbog blagodati koju nam je podario u tom danu ili nevolje koju nam je otklonio dozvoljeno, a taj dan se svake godine može provoditi u zahvaljivanju Allahu, dž. š., kroz različite vidove ibadeta: sedždom, postom, sadakom i učenjem Kur’ana. A ima li veće blagodati od dolaska Vjerovjesnika milosti u tom danu!”*⁴⁰⁹ Obilježavanje mevluda ulema uvjetuje izvršavanjem dozvoljenih djela, od kojih je neke nabrojao Ibn Hadžer, te čuvanjem od griješenja. Imam Sujuti o mevludu kaže: *„Osnova obilježavanja mevluda, a koja se sastoji u okupljanju muslimana, učenju Kur’ana, prepričavanju veličanstvenih događaja u vezi sa Vjerovjesnikovim, a. s., rođenjem i postavljanju sofre (za siromašne), ne pridodavajući spomenutom ništa što je pokuđeno; takvo obilježavanje mevluda jeste jedan od lijepih običaja za koji će onaj ko ga bude praktikovao biti nagrađen, jer se time iskazuje poštovanje prema Vjerovjesniku, a. s., i pokazuje radost i sreća zbog njegovog časnog rođenja.”*⁴¹⁰ Čuveni savremeni učenjak dr. Jusuf Karadavi izdao je fetvu o dozvoli obilježavanja rođenja Muhammeda, a. s., iz razloga što se time prisjećamo

---

407 Mehmed Handžić, „Dvije tri o mevludu”, *Glasnik VIS-a*, god. II, br. 7, Sarajevo, 1934, 393.

408 Muslim, *Sahih...*, hadis br. 1130, 795.

409 Dželaluddin Abdurrahman ibn ebi Bekr es-Sujuti, *El-Havi lil fetava*, Dar el-kutub el-'imijje, Bejrut, 2000, tom 1, 188.

410 Ibid, 181-182.

biografije Poslanika, a. s., koja nam približava njegov plemeniti lik. On je negirao mogućnost da obilježavanje rođenja Allahovog Poslanika, a. s., na ovaj način i sa ovim značenjem može biti zabranjeni bid'at.⁴¹¹

Dozvoljenost obilježavanja mevluda, jer im je osnov isti, ukazuje na dozvoljenost obilježavanja drugih značajnijih datuma iz historije islama, kao što su Hidžra, Bitka na Bedru, Noć Miradža i sl., pod uslovom da se to čini dozvoljenim djelima, da se pri tome ne čine grijesi i da se ljudi ne obavezuju nekim specifičnim formama ibadeta kao što su posebne nafilje, posebni zikrovi i dove i sl.

Zaključak

Propisi hanefijske pravne škole su utemeljeni na normativnim izvorima islama: Kur'anu i Sunnetu Poslanika, a. s. Ove argumente, zbog prirode življenja i izučavanja islama u Bosni i Hercegovini, izučavali su i poznavali samo učenjaci. Danas je, usljed globaliziranja znanja, argumentiranje propisa islama normativnim izvorima islama postala neminovnost koja se najbolje osjeti u interakciji s vjericima u džamiji i džematu, bez obzira na činjenicu da je hanefijski mezheb općeprihvaćeni mezheb koji se pri iznošenju propisa poziva na dobro uspostavljenu metodologiju prava (usul-i-fikha) koju niko nikada nije osporavao niti dovodio u pitanje. Imami su prinuđeni da sve vjerske propise argumentiraju Kur'anom i Sunnetom, jer u suprotnom postoji opravdana bojazan da neće biti prihvaćeni. Ovaj rad pokazuje da je hanefijski mezheb, kojeg muslimani u Bosni i Hercegovini stoljećima slijede normiran na osnovu Kur'ana i Sunneta i prakse ashaba te dobrih generacija koje su ih slijedile (selefi-salih).

---

411 Vidi: Hajrudin Balić, „Mevlud u bošnjačkoj tradiciji i njegova šerijatska utemeljenost“, *Islamska misao*, Godišnjak Fakulteta za islamske studije, br. 5, Novi Pazar, 2011, 98.